
Újragondolt szegénység

A szegénység és kirekesztettség olyan társadalmi jelenségek, amelyeket sokan vizsgáltak már, és amelyek csökkentéséért sokan, sokféleképpen tettek és tesznek, mégis újratermelőnek. A szociológia és a rokon tudományok feladata minden korban, hogy feltárják e jelenségek társadalmi viszonyait, okait, bemutassák a szegénységben és kirekesztettségben élők életét, és szembesítsék ezzel a társadalmat és a döntéshozókat. A szegénység léte azonban kínos minden politikai rendszer számára: az volt a Kádár-rendszerben, és az most is, amikor a kormányzati kommunikációban még a szó használata sem megengedett. Maga a szegénységkutatás és a szegénység kutatói sem tartoznak a politika magától értetődő támogatóitjai közé, mint ahogy megosztó reakciókat vált ki a szociológia inherens készítése arra, hogy a nem látható vagy nem kívánatos jelenségeket feltárja, és nemritkán társadalomkritikai érrel hozza nyilvánosságra. A jelenségek azonban ma is léteznek, s talán aktuálisabbak is a néhány évtizeddel ezelőtti helyzethez képest.

„Újragondolt szegénység” – ezzel a címmel a Blinken OSA Archívum 2016. szeptemberében kétnapos konferenciát rendezett abból az alkalomból, hogy Kemény István irathagyatéka az OSA-ba került, ahol a konferenciával egy időben nyilvánosan kutathatóvá vált. A konferencia társszervezője az A 20. század hangja Archívum és Kutatóműhely (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet) volt. Kemény István (1925–2008), a magyar szociológia kiemelkedő alakja, a szegénykutatás meghatározó személyisége nevére nevezte a társadalmi jelenségeket: munkás- és cigánykutatásai mindmáig viszonyítási pontként szolgálnak a fiatalabb generációk számára. Munkásságával iskolát teremtett, emberi kiállásával mintát adott munkatársainak, tanítványainak, Schiffer Pállal való együttműködése pedig olyan időtálló alkotásokat eredményezett, mint a Cséplő Gyuri című film. Kemény tevékenységét nem tűrte a Magyar Népköztársaság, emigrálnia kellett. A magyarországi fejleményeket többek között a Szabad Európa Rádió külső munkatársaként követte és kommentálta Párizsból. A rendszerváltás után térhetett csak haza, hogy ismét részt vehessen a tudományos és közéletben.

A 2016. szeptemberi konferencia azonban nemcsak a szociológus irathagyatékát és a rokon forrásokat kívánta bemutatni, hanem rangos kutatók, szakértők, művészek, aktivisták részvételével megkísérelte a szegénység és kirekesztettség témakörének újragondolását, mai jelentőségének megítélését, a jövőbeli kilátások és a kitörési pontok felvázolását. Ehhez filmvetítéseket és elemző beszélgetéseket is társított, és kamarakiállítást is bemutatott Kemény István és Schiffer Pál alkotói együttműködésének irat- és fotódokumentumaiból. A rendezvénysorozat leggyakorlatiasabb elemei azok a műhelyfoglalkozások voltak, amelyeket hajléktalan aktivisták vezettek középiskolák csoportoknak abból a célból, hogy érzékenyítsék a résztvevőket a hajléktalanság és kirekesztettség problémái és a köztünk élő hajléktalanok iránt.

Az Információs Társadalom „Digitális szegénység” tematikus számának létrejöttét a fenti konferencia inspirálta.¹ Ugyan a digitális szegénység magyarországi természetrajzáról a konferencián csak egyetlen előadás – Rab Árpád előadása – hangzott el, nyilvánvaló, hogy ma már a szegénység vizsgálata sem lehet teljes, ha csupán a hagyományos életviszonyokra irányul. A digitális eszközök és szolgáltatások a szegény és kirekesztett rétegek életére is hatással vannak – kérdés, hogy e hatások csökkentik-e a távolságot a társadalom perifériáján élők és más rétegek tagjai között.

Szerzőink nem egyetlen megközelítésből – és hangsúlyozottan nem kizárólag a digitális eszközök és hálózati hozzáférések elterjedtsége szempontjából – vizsgálják a problémakört. A tanulmányok címei is jelzik, hogy a jelenséget vagy jelenségesoportot több, egymást részben átfedő fogalommal próbálják megragadni és vizsgálni, illetve vizsgálhatóságát elemezni.

Csótó Mihály számára a közös fogalom az *információs szegénység*, amely fogalom kialakulását, jelentéstartalmának fejlődéstörténetét, az információs szegénység értelmezési keretének és hatókörének folyamatos bővülését az 1970-es évektől kiindulva vizsgálja tanulmányában. Az információs szegénység legfőbb jellemzőjeként a cselekvésképtelenséget, az egyén által a mindennapi élet kihívásaira adott válaszok elmaradását tekinti. Molnár Szilárd tanulmányának központi fogalma a *digitális megosztottság*. Megállapítja, hogy a magyar információs társadalom felzárkóztatási programjainak beavatkozási irányai nem megfelelőek; a digitális megosztottság csökkentésének eszközéül a digitális kompetenciák, készségek szintjének növelését, illetve a digitális javakhoz, közszolgáltatásokhoz való hozzáférés esélyegyenlőségének drasztikus növelését javasolja.

Csepeli György magáról a *szegénységről*, annak a digitális korban meglévő és újratermelődő jellemzőiről ír tanulmányában. Írásában áttekinti a szegénység fogalmának változásait, és kiemeli azokat a hátrányokat és lehetőségeket, amelyeket a digitális technológiák jelentenek a fiataloknak. Székely Levente az információs társadalom ifjúságáról ír, akiket „*győztes veszteseknek*” nevez, és a rendszerváltás, a globalizáció és az információs társadalmi átmenet rendszerszintű változásai mentén mutatja be a 15–29 évesekre vonatkozó nagymintás ifjúsághoz tartozó eredményeit. E kutatások alkalmasak lehetnek a digitális megosztottság és az ehhez kapcsolódó hátrányos helyzet vizsgálatára ebben a speciális, sokszor az információs társadalmi átmenet nyerteseiként azonosított csoportban. Rab Árpád és Z. Karvalics László írása a *digitális szegénység* problémakörének kutathatóságát állítja fókuszba. Megállapítják, hogy a versenyképesség fő tényezője nem a technológia, hanem az emberi tényező. Ahhoz, hogy az infokommunikációs technológiák hozzájáruljanak a szegénység és az információs szegénység felszámolásához, a gyermeki életésélyek javításához, a harmadik generációs információs írástudás fejlesztésére van szükség. A tanulmányt konkrét kutatási terv és nemzetközi kitekintés egészíti ki. Kutatási Jelentés rovatunkban Sólyom Barbara nem elégszik meg a digitális szegénység diagnózisainak megerősítésével: esettanulmányában a *digitális esélyegyenlőtlenség* mérséklésére irányuló kezdeményezéseket mutat be a Nógrád megyei Szécsény térségében működő eMultiCoop Szociális Szövetkezet tevékenységén keresztül.

Rendszeres olvasóink számára már nem újdonság a Replika és az Információs Társadalom folyóiratok szakmai együttműködése: a kölcsönös recenziókon túl a két periodika 2017. nyári számai összehangoltan, egy közös témakört – a biztonság és magánélet viszo-

nyát – kibontva, időben is szinkronizálva jelentek meg.² Ezúttal is hasonló vállalkozást indított a két szerkesztőség: az Információs Társadalom tematikus számának párjaként a Replika „Szegénység” tematikus blokkot jelentet meg a lapszámunkkal egy időben megjelenő 104. számában.³

Reméljük, hogy a két tematikus összeállítás újabb ösztönzést ad a magyarországi szegénységkutatás művelőinek, a kutatások megrendelőit pedig meggyőzi az ilyen kutatások elkerülhetetlenségéről, az eredmények hasznosításának szükségességéről. Ezt az a tény is alátámasztja, hogy a két lapszám közös bemutatója és nyilvános vitája a Magyar Szociológiai Társaság ez évi vándorgyűlésén, a Falu- és Vidékszociológia és az Információs Társadalom szakosztályok közös rendezvényén történik.

A Szerkesztők

² Az OSÁ-ban 2017. július 12-én tartott közös lapszám-bemutató felvezető előadásai és vitája felvételről megtekinthetők az OSA YouTube csatornáján (<https://www.youtube.com/user/OSAArchivum>).

³ A korábbi gyakorlatnak megfelelően mindkét folyóirat számai elektronikus formában ingyenesen elérhetők a www.replika.hu, illetve a www.informaciostarsadalom.hu weboldalakon.